ETO: 821.511.141(497.113)-4
821.511.141:05

CONFERENCE PAPER

SZABÓ SZILVIA

A *NYUGAT* ÉS A *DIOGENES* MEZŐ-STRUKTÚRÁINAK ÁTFEDÉSEI

(Fényes Samu folyóirata Bécs excentrikus terében)

Overlapping Field Structures between *Nyugat* and *Diogenes*
(Samu Fényes's journal in the eccentric space of Vienna)

Dolgozatom – Pierre Bourdieu mezőelmélet-elgondolását felhasználva – az 1920-as évek művészeti mezőjében különböző pozíciót elfoglaló, különböző terekben egzisztáló, ágensei révén mégis korrespondeáló irodalmi médium, a Budapesten megjelenő *Nyugat* és a Bécsben kiadott *Diogenes* mező-struktúráinak átfedéseire mutat rá. A két folyóirat kapcsolatát a különbözés fogalma segítségével közelítettem meg, megvilágítva azt a tényt, hogy a *Diogenes* irodalomtörténeti jelentéktelnsége egyben nem jelent jelentésnélküliséget is.

Kulcsszavak: *Diogenes*, *Nyugat*, irodalmi mező, a magyar művelődés excentrikus tere, különbözés, idegenség, idegenen belüli saját, kulturális elhatárolódás, kultúrák közötti átkódolás

Bourdieu elmélete[1] a művészetek tereit is mezőként értelmezi[2], nézete szerint az egyes művészeti ágak önálló társadalmi mezőkként funkcionálnak: a művészeti mezőn belül pedig a „hatalmi mező" által (különböző mértékben) befolyásolt almezők működnek, ilyen az irodalmi mező is. Úgy véli, hogy a művészeti produktumok térbeli interpretálása ellehetetleníti a (le)egyszerűsítés minden változatát. Javaslata szerint tudományos próba alá kell vetni egy kor, egy társadalom „kulturális egységét", melyet a művészettörténet és az irodalomtörténet hallgatólagosan posztulátumként fogad

[1] Témámat Pierre Bourdieu mezőelmélete felől közelítettem meg, mely egyértelműen szociológiaelmélet, mégis úgy vélem, hogy a művészetekkel kapcsolatos társadalomtudományi fejtegetései olvashatóak irodalomelméleti perspektívából is, s terminológiájának alkalmazása lehetőséget nyithat az irodalom szinkronikus jelenségeinek összehasonlító vizsgálatára.

[2] Pierre Bourdieu: Pravila umetnosti. Geneza i struktura polja književnosti. Svetovi, Novi Sad, 2003, 284. l.

el.[3] Az ilyen felülvizsgálások során, minden történelmi konfiguráció kapcsán felmerülhet a különböző mezők közötti strukturális homológia – ez lehet a találkozás vagy a korrespondencia elve; de fennállhat közvetlen csere is, mely a mező hierarchiájában elfoglalt helyzet függvénye.[4]

Dolgozatom az 1920-as évek művészeti mezőjének struktúrájában különböző pozíciót elfoglaló, különböző terekben egzisztáló, ágensei révén mégis korrespondeáló irodalmi médium, a Budapesten megjelenő *Nyugat* és a Bécsben kiadott *Diogenes*[5] mezőátfedéseire mutat rá.

Bourdieu a *La Distinction* könyvének címét értelmezve mondja el: „egy adott térben létezni, e tér adott pontja egy individuumának lenni annyi mint különbözni, különbözőnek lenni; márpedig Benveniste szerint – ahogy azt a nyelvvel kapcsolatban megfogalmazza – ››a megkülönböztetésnek mindig jelentése van‹‹. A jelentés ellentéte nem csak a jelentésnélküliség, hanem a jelentéktelenség is."[6] A különbözés/különbözőség fogalma révén közelíthető meg leginkább a két folyóirat közötti kapcsolat – a *Nyugat* és a *Diogenes* különbözőségében benne rejlik a jelentéses és a jelentéktelen oppozíciója, de úgy vélem, a *Diogenes* irodalomtörténeti „jelentéktelensége" nem „jelentésnélküliség" is egyben. A lap különbözősége önmagában nem vizsgálható eredményesen, csak az irodalmi mező viszonyrendszere révén értelmezhető, más irodalmi almezőkkel való kapcsolatai és differenciái révén.

A két folyóirat közötti különbözőség részben az irodalmi mezőben betöltött térbeli és társadalmi pozíció eltéréseiből adódik. A *Nyugat* Budapesthez, a *Diogenes* Bécshez kötődik, e városok azonban nem földrajzi vagy politikai egységként értelmezendők, hanem a lotmani értelemben vett zárt térként[7], melyek az irodalmi/művészeti mezőben elfoglalt (el)különböző pozíciójuk miatt hangsúlyosak.

A 20. század elejéig Bécs mint császárváros/főváros és környezetének kapcsolata izomorfikusnak[8] nevezhető, térbeli pozíciójától függetlenül centrális szereppel bírt. A Monarchia felbomlása után viszont a magyarlakta területek szempontjából centrum-áthelyeződésre, majd a trianoni békeszerződés következtében decentralizálódásra került sor. Lotman értelmezésében az „excentrikus város a kulturális tér ››szélén‹‹ helyezkedik el: tengerparton, folyótorkolatnál. Itt nem a föld-ég antitézis aktualizálódik, hanem a mes-

---

[3] Pierre Bourdieu: I. m., 2003, 284. l.

[4] Uő. i. m., 2003, 284–285. l.

[5] Fényes Samu, szerk.: Diogenes, 1923. július 7., 1. évf. 1. sz.–1927. szeptember 20., 5. évf. 10. sz.

[6] Pierre Bourdieu: A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről. Napvilág Kiadó, Budapest, 2002, 20. l.

[7] Jurij Lotman: Pétervár szimbolikája és a város szemiotikájának problémái = Kovács Árpád, V. Gilbert Edit: Kultúra, szöveg, narráció. Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, Pécs, 1994, 186. l.

[8] Uő. i. m., 186–210. l.

terséges-természetes oppozíció"[9]. A történelmi Magyarország területe és Bécs között természetes földrajzi határvonal nincs, a társadalmi változások implikálták a városnak a magyar kulturális/irodalmi jelenségek excentrikus tereként való interpretálhatóságát. A magyarországi politikai események, a Tanácsköztársaság bukása, a magyar emigráció 1920-as hulláma továbbra is kiemelkedő funkcióhoz juttatta a várost, így az közel még egy évtizeden át a magyar kultúra/irodalom excenrikus tereként töltött be jelentős szerepet. Kulturális „határváros" funkcióját elsődlegesen a 20-as években, a magyar irodalom perspektívájából nézve autonóm irodalmi almezőként funkcionáló művészi csoportosulásoknak köszönhette.

Bécs excentrikus szerepe némileg (el)különbözik más, abban az időben kiemelkedő szerephez jutó, a magyar művelődés perspektívájából kulturális határvárosnak minősülő terektől (pl. Bukarest, Kolozsvár), hiszen ebben a térben nem „őslakos" magyarok folytatták immár határon túli szerepkörben irodalmi tevékenységüket, hanem a magyar emigránsok az idegenen belüli saját megalkotására/kialakítására/fenntartására tettek kísérletet – miközben ők maguk is idegenek maradtak új létterükben.

Bécs jó terepe lehetett volna egy olyan, ha nem is világ-, de közép-európai kultúra kialakulásának, melyet a sokféleség szervezettsége határoz meg, „melyben a különböző területek között jelentések, emberek és áruk folyama figyelhető meg".[10] Néhány kivételtől eltekintve e társadalmi mező ágensei számára a nyelvismeret sem jelentett korlátot, de az anyanyelvtől elszakadniuk nem sikerült az avantgardistáknak sem, nemhogy a hagyományosabb nézetek képviselőinek. Nem is igen volt példa más nemzetek művészetével/az osztrák irodalommal való produktív kapcsolatfelvételre, így nem kerülhetett sor kulturális egybefonódásokra sem.[11] Simmel „potenciális vándor"[12] fogalma ugyan nem vonatkoztatható maradéktalanul Bécs magyar emigránsaira – nem tekinthetők teljes mértében idegeneknek a térben, hiszen a Monarchia felbomlása után alig egy-két évvel már jelen vannak ott, de úgy vélem, a simmeli idegen-meghatározás bizonyos aspektusai azért helytállóak velük kapcsolatban is: az idegen olyan személy, aki „[e]gy adott térbeli környezethez vagy a térbelivel analóg határvonalú környezethez rögzül, de helyzetét lényegileg az határozza meg, hogy nem tartozik ide már eleve, és

---

[9] Uő. i. m., 188. l.

[10] Ulf Hannerz: A kozmopoliták és a helyiek a világkultúrában = Biczó Gábor, szerk.: Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004, 178–191. l.

[11] A szintén 1920-ban emigrált Fényes Samu *Diogenes* című lapjának bukása után, 1928-ban indít egy német nyelvű hetilapot *Das Wort* címmel – de ez a kezdeményezés kudarcot vallott, csak nyolc száma jelent meg.

[12] Georg Simmel: Exkurzus az idegenről = Biczó Gábor, szerk.: Az Idegen. Variációk Simmeltől Derridáig. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004, 56. l.

olyan minőségeket emel be ebbe a térbe, amelyek nem innen származnak és nem is származhatnak innen."[13]

A magyar emigráció izolált egység maradt csupán a bécsi térben, és elzárkózását/különállását nem is igyekezett feloldani, sőt pár év múltán ez a látszólagos egység is felbomlott. Hogy nem is volt valódi esélye annak, hogy a bécsi magyar emigránsok az őket körülvevő kultúra/-ák kontextusába beépülve valami „nemzetek felettit" alkossanak, arra utalnak a következő Hannerz-gondolatok is: „A száműzött, aki kénytelen az otthoni kultúrából egy másikba távozni, gyakran nem igazi kozmopolita, hiszen azért kell egy idegen kultúrával találkoznia, mert kényszerítették rá. A legjobb esetben az idegen kultúra otthont plusz biztonságot vagy otthont és szabadságot biztosít a számára, de gyakorta éppen arról van szó, hogy ez az otthon nem igazi otthon."[14] A magyar emigránsok az idegen térben igyekeztek kialakítani az otthonosság tereit/mikrokörnyezeteit, ilyen látogatott emigránshelyek voltak a kávéházak is: 1920-ban a schönbrunni kastély melletti *Schloss-Café*ba jártak, majd pár évvel később három ilyen mikrotér emelhető ki: a Stephanskirche közelében levő *Opera* kávéház, a pesti Otthon Kör atmoszférájára emlékeztető *Heim-Klub* és az *Atlantis* kávéház.

Az otthonosság e mikrotereiben gyakran feltűnt Fényes Samu is, aki a század eleji liberalizmus szellemét próbálta újraéleszteni az idegen térben emigrációja idején is.

Ulf Hannerz a száműzött-lét problematikájáról elmélkedve Edward Said gondolataira hivatkozik, aki szerint, amikor az „embernek szinte semmije sem marad, de a legkomolyabban elhatározza, hogy azt a keveset, ami megmaradt, agresszív kitartással védelmezi. Amit az ember elér a száműzetésben, semmiképp sem szeretné megosztani, és a száműzött azon igyekezete révén, hogy önmagát és honfitársait is elhatárolja"[15]. Fényes Samu eszméi már időszerűtlenek voltak az 1920-as években, ő maga is tisztában volt a természettudományos alapokon nyugvó világszemlélet meghaladottságával. Mégis kitartott amellett – nem azért, hogy a saidi elmélet értelmében önmagát és emigrációba kényszerült társait még inkább elhatárolja, ellenkezőleg: ő nemcsak megkísérelt megőrizni és rekonstruálni olyan értékeket, melyeket a háború és az azt követő évek megsemmisíteni látszottak, de azok terjesztésének feladatát is vállalta – *Diogenes* című lapjának is ez volt a legfőbb célkitűzése.

Fényes Samuban fel sem merült a Said által említett elhatárolódási szándék, ezt a *Diogenes* második évfolyamában közölt, *Néhány őszinte szó a szlovenszkói magyar politikáról* című cikkének sorai is nyilvánvalóvá teszik:

---

[13] Georg Simmel: I. m., 56. l.

[14] Ulf Hannerz: I. m., 183. l.

[15] Edward W. Said: „The mind of winter: reflections on life in exile". Harper's Magazine. 1984. szeptember. 49–55. l., itt. 51., Hannerz idézi: Ulf Hannerz, i. m., 183. l.

„Nincs ma már külön nemzeti kultura, csak egyetemes emberi kultura van. A Diogenes tehát nem magyar kulturát terjeszt, hanem egyetemes emberi kulturát magyar nyelven, mert minden nép közvetlenül csak egy nyelven, a saját nyelvén veheti be hatékonyan a kulturát." (1924. aug. 2., 1. l.) Noha Fényes az egyetemesség eszméjét vallotta, nem sok nyoma van a *Diogenes* lapjain a kultúrák közötti átkódolásoknak, szemiotikai fordításoknak (Lotman kifejezései)[16] – nem is lehetett: mert tanító szándékú törekvései egy meghatározott térhez kötődtek, melyben nem volt lehetőség elszakadni az anyanyelvtől, akkor se, ha az csupán eszköz jelleggel bírt.

Azon művek értelmezésének, melyek a „művészeti mező szerkezetének és így történetének köszönhetik formális tulajdonságaikat és értékeiket, a különbözőségen kell alapulnia és diakritikusnak kell lennie: figyelembe kell vennie a kortárs, illetve múltbeli művekkel szemben meglevő távolságot"[17] – jegyzi meg Bourdieu. És az 1923. július 7-én induló *Diogenes* című szépirodalmi hetilap ilyen – ekkor még csak egy, és nem is a legjelentősebb a Bécsben megjelenő magyar lapok közül. Az első években hetenként, majd 1925-től kéthetenként jelent meg. Alapjában véve polgári értékeket hangsúlyozó lap, és ez a szerkesztési módját is meghatározta – ritkán közölt kommunista írót, ritkán adott le zaklatottabb, expresszionisztikusabb hangvételű művet. Gyakran publikált a lapban Barta Lajos, Cziffra Géza, Hugó Károly, Nádass József, Szántó György; de gyakran találkozhatunk a *Diogenes* hasábjain a *Nyugat* alkotóinak listáján is szereplő nevekkel – olvashatunk Balázs Béla-, Hatvany Lajos-, József Attila-, Kassák Lajos-, Komlós Aladár-, Lesznai Anna- és Németh Andor-szövegeket is.

Nincs tartalomjegyzéke Fényes Samu szépirodalmi folyóiratának, a borító belső felén található kolofonszerűség mellett a lapot, illetve a kiadót és annak kiadványait népszerűsítő hirdetések olvashatók – szerepel a listán többek között Bródy Sándor, Hatvany Lajos, Karinthy Frigyes, Szép Ernő, Krúdy Gyula könyve, ezen túl közzétették a Kis magyar könyvek sorozatban megjelent művek jegyzékét és a Pinkteron detektívregények sorozatban kiadott könyvekét is. Ez utóbbi sor árulkodik arról, hogy a kiadó figyelembe vette a közönség igényét is, a tömegirodalomhoz tartózó regények kiadásával és terjesztésével is foglalkozott. Ez viszont magára a *Diogenes* folyóiratra nem volt jellemző. Nem kereste a közönség kedvét, nem az olvasók igényeinek akart megfelelni, hanem a lap szabott meg egy szintet, és hívta a közönségét, az olvasót, hogy „nőjjön vagy ágaskodjék fel a lap nivójáig, mert nivótlan, alacsonylátókörű irodalmi termékekre ma nincs idő, sem fölösleges energia." (1924. jan. 5., 2. l.)

---

[16] Jurij Lotman: I. m., 195–196. l.

[17] Pierre Bourdieu: A tiszta esztétika történeti genézise = Házas Nikoletta, szerk.: Változó művészetfogalom – kortárs frankofón művészetelméleti tanulmányok. Kijárat, Budapest, 2001, 106. l.

Markovits Györgyi a folyóirattal foglalkozó tanulmányában azt írja: „A ›beköszöntőfélét‹ KASSÁK Lajos írta *Az ember hármas egyénisége* címmel. A többi szám vezércikkét a szerkesztő írta: a tanító, a szabadgondolkodó, a filozófus, s a messze jövőbe tekintő, a békéért napról napra harcot vállaló Fényes Samu."[18]

Nem tudom, mire alapozza ezt a kijelentését Markovits – igaz, jellemző a lapra, hogy nem minden szöveg előtt/alatt van feltüntetve a szerző neve –, de *Az ember hármas egyénisége* című vezércikk/programcikk végén ott van a szignó: Dr. Fényes Samu. Egyébként is, miért írta volna Fényes lapjához Kassák a programadó cikket, hiszen más szemlélet- és gondolkodásmód képviselői. Márpedig ebben az írásban Fényes Samu eszméi explicit módon vannak jelen, nyilvánvalóvá válik természettudományos szemlélete is, mely egyben a lap egyik meghatározó jegye is.

Kassák és Fényes egyértelműen más nézeteket vallottak, de fontos megjegyezni, hogy ebben az időben már Kassák sem minősült modernnek, Bourdieu kifejezésével élve, eretneknek[19] a *Nyugat* szerzőivel/ szerkesztőivel szemben, hanem a bécsi irodalmi mező/tér játékszabályait meghatározó, ortodox (szintén Bourdieu által szorgalmazott kifejezés) pozícióba került – művészi felfogása megváltozott, a korábbi aktivista szemléletét az „absztrakt" művészeti alkotás váltotta fel.[20]

Az 1924-25-ös év a *Diogenes* viszonylagos fellendülésének időszaka volt: a többi folyóirat lassan elhalt körülötte, megszűnt vagy máshová költözött. Csak két magyar lap volt Bécsben, ahol publikálni lehetett: Kassák *Má*-ja, de az nem fizetett és a *Diogenes*. A publikációs tér beszűkülésével is magyarázható, hogy 1924-től megszaporodik Fényes Samu lapjának hasábjain a *Nyugat*nak is író szerzők szövegeinek száma. Ez év végén tiltották ki a lapot Magyarországról, így vásárlói elsősorban a bécsi és a pozsonyi magyarság köréből kerültek ki. Az emigráció sajtótermékei közül Fényes Samu folyóirata élt legtovább, pedig a *Diogenes* mögött nem állt semmiféle párt, fennmaradása a szerkesztő leleményességétől függött.

A *Diogenes* szépirodalmi folyóiratként határozta meg magát, de az irodalmi szövegek közlésén túl foglalkozott a korszak alapvető problémáival, írt a politikáról és a gazdasági életről, a társadalomról és az erkölcsről. Foglalkoztak a *Diogenes* szövegei más művészeti ágakkal is, nem csak irodalommal, gyakran írtak zenéről (de nem egyszer irodalmi kontextusban merülnek fel a zenei témák), képzőművészetről. Beszámolt a lap többek kö-

---

[18] Markovits Györgyi: Az emigráns Diogenes (1923–1927). Magyar Könyvszemle. 1975. 3-4., 281. l.

[19] Pierre Bourdieu: I. m., 2002. 59–60. l.

[20] Deréky Pál: Lesebuch der ungarischen Avantgardeliteratur (1915–1930). A magyar avantgarde irodalom olvasókönyve (1915–1930). Böhlau– Argumentum, Bécs–Köln–Weimar–Budapest. 1996. 61. l.

zött a Künstlerhausban megtartott Magyar kiállításról, Lesznai Annának a Bauernmarkton kiállított akvarelljeiről Fényes Samu, Fried Tivadar képeiről Németh Andor írt kritikát.

Értékes irodalomtörténeti és művészetelméleti írások is megjelentek a lapban, így például Kassáknak *Az új művészetről* szóló írása és *A konstruktivizmusról* című tanulmánya. Fényes nemcsak közölte ezeket a szövegeket, de későbbi számokban észrevételeket fűzött hozzájuk.

Kassák művészetelméleti tanulmányain kívül szépprózát is publikált a *Diogenes*ben (*Halott a Dunán; Bélyegesek; Temetés* stb.) Az 1926. július 3-ai szám részletet közölt *Az egy ember élete* című regényéből, melyet a *Nyugat* csak október 1-jén kezdett el folytatásokban közölni.

A *Nyugat* vonzáskörébe is tartozó alkotók közül legtöbb szöveggel Németh Andor van jelen a lapban. A *Diogenes*ben publikált írásait műfaji változatosság jellemzi: írt könyv- és színházkritikákat, irodalmi tanulmánysorozatot (pl. Anatole France-ról), számtalan szépprózát publikált, folytatásokban is közölt prózát, de a pszichoanalízis kérdéseivel és Freud tanaival is foglalkozott.

Markovits Györgyi a *Diogenes*ről megállapítja, hogy „[F]igyelemre méltó a kritika rovat is"[21]. Rovatnak nevezni túlzás lenne, ugyanis nincsenek állandó rovatok, az utolsó oldalon helyet kapó *Jelenségek*et leszámítva, amelyben címszavak alá rendezett rövid bekezdésekbe szerkesztett tudósítások, információk kaptak helyet. De ahogyan bizonyos időszakokban rovatszerűen voltak jelen az *Apró komédiák*, olykor az *Irodalmi szemle* is rovatszerű alakot öltött: például az 1923. augusztus 25-ei számban Cziffra Géza Karinthyról és Paul Bergsonról írt. Hatvany Lajos Ady-könyvével is sokat foglalkozott a *Diogenes*, nemcsak részleteket közölt belőle, több kritikában is méltatták Hatvany munkáit.

Balázs Béla is több művészetelméleti tanulmányt, tanulmánysorozatot írt a *Diogenes* számára, az elsőt *A líra érzékenysége* címmel 1923. szeptember 1-jén kezdte közölni a lap, melyben az újkori líra keletkezésének és az emberi magányosságnak az összefüggéseit boncolgatta.

1924 áprilisában egy két részből álló tanulmánnyal jelentkezett Balázs, melynek címe: *Kompország irodalma vagy a magyar irodalomtörténet értelme és tanusága.* Ebben a szövegben a magyar irodalomról próbált képet adni – a legelőkelőbb amerikai folyóirat, a *Dial* felkérésére. A komp metaforát Adytól kölcsönzi, és a szövegben értelmezi is: „Történelme folyamán ez a komp ide-oda uszik Ázsiának és Európának partjai között és ha valamely generáció már azt hiszi, hogy európai földön áll és az ››ujnak‹‹ boldog mámorával szelleme kigyullad az európai tüzeken, akkor jóhirtelen megfoghatatlanul és sötéten megmozdul a lába alatt a magyar talaj." (1924. április 26., 18. l.)

---

[21] Markovits Györgyi: I. m., 287. l.

A *Diogenes* és a *Nyugat* mező-struktúráinak átfedése nem kizárólag a közös ágensek/ szerzők szövegei révén ragadható meg, jelen van Fényes Samu lapjában a *Nyugat*ról, a nyugatosokról való gondolkodás is. Balázs Béla a cikk második részében a kortárs magyar irodalom jelenségeiről, így a *Nyugat*ról is ír: „Nem véletlen, sőt szimbolikus jelentőségű, hogy azt a folyóiratot, melyet ez az ivadék tíz esztendővel a háború kitörése előtt a magyar európaiság renaissancejának orgánumaként alapított, ››Nyugat‹‹-nak nevezte. Tudatos szándéka nem volt több, mint hogy a ››modern‹‹ irodalom folyóirata legyen valahogy a ››Neue Deutsche Rundschau‹‹ vagy a ››Nouvelle Revue Francaise‹‹ vagy a ››The Dial‹‹ mintájára. Magyarországon azonban szándéktalanul is több lett belőle." (1924. május 3., 8. l.)

Egy 1924-es körkérdésre válaszolva pedig *A háboru utáni magyar irodalom* címmel is írt Balázs egy tanulmányt a kortárs magyar irodalomról, melyben utalt az autonóm bécsi irodalmi mező jelentőségére: „az emigrációs irodalom megszerveződésén mulik csak, hogy hamarosan megmutassa, hogy a magyar irodalom meredek vonalban Ady után is tovább emelkedik. (...) Nem véletlen, hogy ami a magyar irodalomban valóban uj érték, az most Horty-Magyarország határain kívül van, mert az ember és társadalom egyéb megujhodásaival szükséges és szerves összenőttségben lévén, azokkal együtt számkivetett." (1924. május 31., 5. l.)

A kor irodalmi jelenségeit számba véve pedig két utat emelt ki, a *Ma* köré csoportosuló magyar expresszionistákét, kik „különb-különb nevek alatt folytatják azt a nyelvujitást, melyet Ady és a ››Nyugat‹‹ megindított" (1924. május 31., 5. l.), s az Ady utáni irodalom másik útjaként a befelé való differenciálódást és elmélyülést nevezte meg, példaként pedig Lesznai Anna költészetét hozta fel. (1924. május 31., 6. l.)

Lesznai-verseket is többször közölt a *Diogenes*, és a nyugatos nevek közül Komlós Aladáré is fel-feltűnik a lapban, versek és prózák mellett egyaránt.

Fényes Samu folyóirata a *Nyugat*tal[22] szinte párhuzamosan közölte az 1924. január 12-ei számban Ady *Korrobori* című, 1917-ben írt, de a cenzúra miatt addig kiadatlan cikkét.

1926-ban tűnt fel először József Attila neve a *Diogenes* hasábjain, először az április 10-ei számban jelent meg verse, mégpedig a *Tiszta szívvel* című, majd a május 22-ei szám be is mutatta az ifjú költőt. Aláírás nincs a cikk alatt, de feltételezhetően Fényes Samu írta, ahogy a többi név nélkül megjelenő írást is. Ekkortól folyamatosan közölte a lap József Attila verseit.

Dolgozatom első felében már utaltam arra, hogy a 20-as években a bécsi művészeti mezőben adottak voltak egy olyan világkultúra (vagy legalábbis

---

[22] „Ady Endre kiadatlan cikke, amely most került elő a Nyugat 1917. évi kézirat-mappájából, közlését akkor vele egyetértően cenzúramentes időre halasztottuk." Nyugat, 1924. január 1., 1. sz.

európai kultúra) kialakulásának feltételei, mely Ulf Hannerz szerint „különböző helyi kultúrák egymásba fonódása és az olyan kultúrák fejlődése révén alakul ki, amelyek nem kapcsolódnak egyértelműen meghatározott térhez. Mindezek egy nagyobb egészen belül szubkultúrákká válnak, olyan kultúrákká, amelyek jobban érthetők az ezeket körülvevő kultúrák kontextusában, mint ha csak izolált egységként értelmeznénk őket."[23] Balázs Béla még hitt abban, hogy a bécsi művészeti mező produktumai révén a magyar irodalom termékeny dialógust tud folytatni a környező nemzetek irodalmával: „nagy jelentőségű az irodalmi emigráció azért, mert igy lett európai irodalommá. Számára nincsen többé magyar glóbusz, külön magyar mérték. Kint áll Európában és akarva, nem akarva a világnak nagy mértékein méretik. Anyagi szükség is ráutalja, hogy idegen nyelvekbe fordittassék. Ami csak magyarul volt életképes, az itt hamar meg fog halni. De európai lesz az irodalom, egy belső oknál fogva is. Az idegenben élő magyar iró fejéről a vakitó sapkát lerántották, a szük nemzeti szempontokat, néprajzi privátélményeket. Európában él és Európát éli." (1924. május 31., 6. l.)

A *Diogenes* lapjain a kulturális elhatárolódás leküzdésére, a kultúrák közötti átkódolások megteremtésére tett kísérletnek a versfordítások minősíthetők. Sok Ady-verset közölt a lap német nyelven, például Dr. Matzner Hugó sajtó alá készülő Ady-fordításából tett közzé „mutatvány"-okat a magyar szöveggel együtt, de Matzneren kívül Lang Lajos és Halasi Lipót fordításában is szerepel Ady-líra a lapban. Angol nyelven is népszerűsítette a folyóirat Adyt, leginkább Gáspár Endre tolmácsolásában. De ezek a próbálkozások nem voltak elegendők a magyar irodalom integrálódásához, a minimális kulturális differencia ellenére a bécsi emigránsok az osztrák irodalommal sem tudtak produktív kapcsolatokat kiépíteni, elkülönült autonóm irodalmi mezőként működtek.

Már a *Diogenes* harmadik évfolyamának számaitól kezdve érezhető, hogy a lap anyagi nehézségekkel küszködött, egyre gyakrabban jelentek meg az olvasókhoz/előfizetőkhöz intézett felhívások. 1926-ra olvasói már nagyon megfogyatkoztak, a lap is egyre halványabb lett. 1927. szeptember 20-án jelent meg a *Diogenes* utolsó száma, s ezzel nem csak a bécsi emigráció utolsó irodalmi orgánuma szűnt meg, de a magyar művelődés excentrikus terének autonóm irodalmi mezője is.

---

[23] Ulf Hannerz: I. m., 178. l.

OVERLAPPING FIELD STRUCTURES BETWEEN *NYUGAT* AND *DIOGENES*

(Samu Fényes's journal in the eccentric space of Vienna)

My paper – using Pierre Bourdieu's field theory – points out the overlappings between the field structures of two literary media which had different positions in the artistic field of the 1920s; they existed in different spheres, yet nevertheless they corresponded via their agents: *Nyugat (West)* published in Budapest and *Diogenes* published in Vienna. I approach the relation between the two journals using the concept of difference, revealing the fact that the literary unimportance of *Diogenes* does not imply that it was also non-meaningful as well.

Keywords: *Diogenes*, *Nyugat*, literary field, excentric space of Hungarian culture, difference, foreignness, one's own within, cultural demarcation, code crossing between cultures